

ČARODĚJNICKÉ PROCESY – PROBLÉM MINULOSTI?

Silvia Federici, *Witches, Witch-Hunting, and Women* (Oakland, CA: PM Press, 2018), 112 s. ISBN 978-1771133746.

Italsko-americká spisovatelka a aktivistka Silvia Federici proslula zejména svou knihou *Caliban and the Witch*¹ z roku 2004, v níž dává do souvislosti počátky kolonialismu, kapitalismu, otroctví a pronásledování „čarodějnic“ v Evropě a v Novém světě. Kniha *Witches, Witch-Hunting, and Women* z roku 2018 pak tvoří v podstatě jakousi odpověď na kritiku a zároveň doplnění textu z roku 2004. Kniha je rozdělena na dvě části: v první se autorka vrací k tématu evropského honu na čarodějnice v 16. až 18. století, kde shrnuje některé závěry ze své starší knihy a obohacuje je o obhajobu spojitosti honu na čarodějnice s původní akumulací kapitálu, tedy první fází kapitalismu, jak ji popsal Karl Marx. Druhá část se věnuje soudobým čarodějnickým procesům v zemích tzv. třetího světa.

Revize historických procesů

První část knihy tvoří skutečně především shrnutí *Caliban and the Witch*, a tvoří tak zároveň vhodný úvod pro čtenáře a čtenářky, kteří starší knihu nečetli. Autorka předjímá případné námitky pečlivých historiků tím, že přiznává, že většina jejích důkazů je nepřímá: legální proces takzvaného ohrazování („enclosures“), tedy sjednocování a privatizace pozemků probíhající v Anglii od 13. století a vrcholící v 16. a 17. století, časově koresponduje s přílivem stříbra z Nového světa, zdražováním potravin a pronásledováním čarodějnic. Počátky kapitalismu nejsou sice jedinou příčinou čarodějnických procesů, ale podle Federici hrály významnou roli v prohlubující se diskriminaci žen, a to především chudých žen, které byly závislé na obecní půdě, kde měly do té doby dovoleno obstarávat si základní obživu. Nejde o to, že by byly všechny ženy té doby obžalované z čarodějnictví, ale hrozba obvinění podkopávala autonomii žen a jejich vzájemnou solidaritu. Federici v knize dokládá změny v právním postavení žen: zatímco například v Itálii se ve 14. století ženy stále mohly soudit, pokud byly napadeny

¹ Silvia Federici, *Caliban and the Witch: Women, the Body and Primitive Accumulation* (New York: Autonomedia, 2004). Viz také článek Michaely Pokutové v tomto čísle.

mužem, a mohly být součástí řemeslných cechů, v 16. století už byly prakticky z cechů vyloučeny, a pokud se snažily příliš hlasitě mluvit na svou obhajobu, byly trestány, často nasazením speciálního náhubku, který jim po určitou dobu znemožňoval mluvit a přijímat potravu.

Zvláštní kapitola je v knize věnována vývoji pojmu „gossip“, který původně označoval přítelkyně, zejména společnice při porodu. Spolu s tím, jak se na přátelství mezi ženami pohlíželo čím dál tím nepřátelštěji, získával pojem negativní konotace, nejdříve v dobové satirické literatuře a později ve všeobecném užívání. Tak se z neutrálního nebo dokonce pozitivního označení stal pojem pro neplodné, banální „ženské“ klábosení, až nakonec slovo získalo vyloženě negativní význam, ve kterém slovo používáme dnes, tedy pomluva.

Aktuálnost problému

Kapitola o vývoji anglického slova „gossip“ a další dvě kapitoly v první části knihy, které podávají nepřímé důkazy spojitosti mezi společenskými změnami na počátku novověku, jsou přinejmenším velmi přesvědčivé. Proč bychom se však měli zrovna nyní zajímat o čarodějnické procesy? Federici předkládá dva hlavní důvody: prvním je nedostatečná úcta k obětem evropského honu na čarodějnice. V úvodu autorka píše, že až na výjimky jsou místa velkých čarodějnických procesů nyní využívána jako turistické atrakce, včetně prodeje figurek „čarodějnic“, místo adekvátního uctění památky zavražděných žen a mužů. Takzvané „pálení čarodějnic“ je v mnoha regionech folklórní zábavou, v čemž ani naše země není výjimkou.

Druhý důvod je však bohužel podstatně naléhavější: v mnoha částech světa dochází znovu k čarodějnickým procesům. Jim je věnována druhá část knihy, v níž Federici ukazuje, že současné vraždy žen pod záminkou obvinění z čarodějnictví především v Indii, na Papui-Nové Guineji, v Nepálu a v různých částech Afriky mají podobnou strukturu jako hon na čarodějnice v Evropě před několika staletími. I tam dochází ke změnám vlastnictví půdy a lidé se chtějí zbavit starých „nepotřebných“ příbuzných nebo členů a členek svých komunit, kteří se často brání změnám diktovaným světovým kapitálem a někdy dokonce vlastní malé pozemky, o něž mají mladší generace zájem. Autorka zdůrazňuje, že tradiční lokální pověry samozřejmě mohou hrát určitou roli, ale útoky na ženy od osmdesátých let minulého století do současnosti jsou v první řadě způsobené ekonomickými změnami ne nepodobnými původní akumulaci kapitálu a v druhé řadě bujením převážně křesťanských sekt, jako například letniční hnutí, které klade zvláštní důraz na očistné rituály a rituály exorcismu. Federici však vidí jako hlavní viníky mezinárodní instituce jako Světová banka nebo OSN, které povzbuzují ekonomické změny směrem ke stále monstróznějším podobám globálního kapitalismu a podporují neokolonialismus. Aniž by chtěla přímé pachatele násilností a samozvané lovce čarodějnic hájit, vnímá mladší generace zároveň jako oběti, které si, jak se tomu stává často, vybíjejí svou frustraci na těch nejslabších.

Tyto obzvláště nechutné excesy mučení, ponižování a vražd nejsou podle autorky ojedinělým jevem a tvoří součást trendu, podle něhož počet případů násilí na ženách

celosvětově stoupá. Týkají se žen na útěku, migrantek, žen na okraji společnosti. Ve Spojených státech jde zejména o Afroameričanky, původní obyvatelky Severní Ameriky a Američanky hispánského a jihoamerického původu. Dalšími častými oběťmi jsou prostitutky a transženy.

Jak soudobé čarodějnické procesy, tak další druhy násilí jsou podle Federici důsledkem stejného mechanismu, totiž kapitalismu v různých fázích jeho vývoje. Na aktuální fyzické násilí navazuje strukturální násilí, spočívající ve ztíženém přístupu k lékařské péči, ztráty sociálních jistot, které se často podepisují právě na ženách, od nichž se zpravidla očekává, že budou zastávat domácí práce a péči o děti a staré nebo nemocné členy rodiny. Tyto činnosti v dnešní době již většinou ženě nestačí samy o sobě ani ekonomicky, ani společensky. Proto se očekává, že žena bude pracovat na velmi dobře známý „dvousměnný provoz“, tedy že bude mít vedle domácích prací ještě vlastní zaměstnání, kde pobírá plat. Tyto problémy jsou pravděpodobně většině čtenářů a (především) čtenářek zřejmé, zajímavé je však propojení jevů, které vidíme běžně kolem sebe, s děsivými událostmi na druhém konci světa. Propojujícím článkem je podle autorky globální kapitalismus.

Možnosti odporu

Silvia Federici je emeritní profesorka, která dlouhodobě působila na americké Hofstrově univerzitě, ale její texty a další aktivity ukazují také aktivistku ve feministicko-marxistické tradici. Ke konci této knihy se pohoršuje nad nedostatkem zájmu o současné čarodějnické procesy a stěžuje si, že pokud se vůbec objeví nějaké studie a zprávy, jsou příliš akademické. Pozastavuje se nad tím, že jeden antropolog dokonce spolupracoval s jedním lovcem čarodějnic v Zambii, aby získal co nejnestrannější informace, ale zároveň tak nepřímou dopomohl jeho „práci“. Svědectví, která Federici přináší, překračují klasické akademické práce, jak jsme si je zvykli vnímat. Jde zároveň o rozhořčený manifest, v jehož závěru pozitivně hodnotí lokální buňky odporu, díky nimž se podařilo zachránit mnoho lidí a dohnat některé pachatele k zodpovědnosti. Dlouhodobě by pak jako hlavní strategii viděla komunitární způsob života a hospodaření s půdou včetně kolektivního vlastnictví výrobních prostředků, což by mohlo narušit zoufalou a marnou honbu za ziskem mladých generací v zemích třetího světa.

Pozice Silvie Federici, její konkrétní politické aktivity (spoluzaložila *Výbor pro akademickou svobodu v Africe / Committee for Academic Freedom in Africa* a mezinárodní kampaň *Mzdy za domácí práci / Wages for Housework*), praktické návrhy a konceptuální propojení globálního a lokálního v jejích textech jsou velmi osvěžující. Spojuje příznané a jasně formulované marxisticko-materialistické zakotvení s konkrétním zájmem o jednotlivce: vidí trpící a umírající ženy a hledá způsoby, jak jim pomoci. Její soucit s trpícími lidmi se ovšem neomezuje jen na ženy, přestože ty jsou jejím hlavním tématem. Když jsem měla to štěstí ji asi před rokem potkat osobně, byla jsem překvapená jejím upřímným zármutkem nad situací lidí bez domova, které jsme potkávaly v ulicích města Toulouse, a energií, s níž hodiny diskutovala o současných problémech se svý-

mi posluchači a posluchačkami. Kniha z roku 2018 sleduje podobné cíle jako ostatní autorčiny aktivity, tedy informovat o minulých a současných zločinech a tím burcovat k odporu proti stávajícímu režimu, jak stojí v závěru knihy: „je třeba, abychom usilovali o porozumění dějinám a logice čarodějnických procesů včetně jejich soudobých mutací; uchovávání minulých událostí v živé paměti totiž představuje jediný možný způsob, kterým můžeme zajistit, že se historie neobrátil proti nám.“²

Markéta Jakešová

² Silvia Federici, *Witches, Witch-Hunting, and Women* (Oakland, CA: PM Press, 2018), s. 88.